

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Moeder-van-de-Verlosserkerk te Schalkwijk (Haarlem)

Eijkelboom, G.; Vermeer, G.

Publication date

2018

Document Version

Final published version

Published in

Cuypersbulletin

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Eijkelboom, G., & Vermeer, G. (2018). Moeder-van-de-Verlosserkerk te Schalkwijk (Haarlem). *Cuypersbulletin*, 23(3), 6-12.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Moeder-van-de-Verlosserkerk te Schalkwijk (Haarlem)

Vermeer, G.; Eijkelboom, G.

Published in:
Cuypersbulletin

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):
Vermeer, G., & Eijkelboom, G. (2018). Moeder-van-de-Verlosserkerk te Schalkwijk (Haarlem). Cuypersbulletin, 23(3), 6-12.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

MOEDER-VAN-DE-VERLOSSERKERK TE SCHALKWIJK (HAARLEM) /

GERT EIJKELBOOM, GERRIT VERMEER

De Moeder-van-de-Verlosserkerk te Schalkwijk (Haarlem) wordt bedreigd met sloop. De parochie is te klein geworden om de lasten van de kerk nog te kunnen dragen. Het Cuypersgenootschap beschouwt de kerk, mede dankzij zijn monumentale glas-in-loodvensters als monumentwaardig en heeft de gemeente Haarlem verzocht deze aan te wijzen.

Geschiedenis

In de jaren zestig startte ten zuidoosten van Haarlem de grootscheepse bebouwing van het vroegere ambacht Schalkwijk, dat per 1 oktober 1963 werd toegevoegd aan de gemeente Haarlem. Dit stadsdeel beslaat in oppervlakte heden ongeveer een kwart van de gemeente. Vooruitlopend op het groeiende aantal huizen kwam op 12 augustus 1962 door af-

splitsing van de naburige parochies Spaarnekerk, Johannes de Doper en Vijfhuizen, de parochie Schalkwijk tot stand. Tegelijkertijd verrees aan de Italiëlaan in het westelijke gedeelte van het stadsdeel een noodkerk, gewijd aan de Goede Herder, die in 1971-1972 plaatsmaakte voor het Goede-Herdercentrum van A.L. Lourijzen. In de oostelijk gelegen Boerhaavewijk verrees in 1965-1966 de Moeder-van-de-Verlosserkerk, in de hoek van de oost-west lopende Floris van Adrichemlaan en de noord-zuid lopende Professor Eijkmanlaan. Samen met de kerk kwam in een ontwerp tevens het parochiecentrum tot stand. Het ontwerp kwam van Architectenbureau

*Afb. 1. De kerk gezien vanuit het oosten.
Foto auteurs.*

J.G. de Groot te Uithoorn. De monumentale glas-in-loodramen werden vervaardigd door Marinus Egbertus (Egbert) Dekkers.

De wijding van de kerk aan de Moeder-van-de-Verlosser houdt verband met de Mariaverschijningen in het Belgische dorp Banneux. Hier verscheen Maria in 1933 in totaal acht keer aan het nog jonge meisje Mariette Beco (1921-2011). Zij verklaarde dat Maria zich de Maagd van de Armen had genoemd. Op 2 maart nam Maria afscheid van haar als Moeder-van-de-Verlosser. Uit de hierop gestichte kapel ontstond een drukbezocht bedevaartsoord met als belangrijk onderdeel een bron, waar Maria Mariette vier maal achtereen naar toe leidde. Het Vaticaan erkende de wonderen in 1952. In Nederland werd in 1949 in Hoensbroek een kerk gewijd aan Onze-Lieve-Vrouw-Maagd-der-Armen. In Haarlem werd gekozen voor de titel van Maria waarmee zij, aan het einde van haar laatste verschijning in Banneux, afscheid nam.

Kerken van J.G. de Groot

Van J.G. de Groot zijn meerdere modernistische kerken bekend. De kerkzalen hebben vaak een rechthoekige plattegrond en gekleurde ramen spelen in de ruimtes een belangrijke rol. Een eerste oefening in kerkbouw vormde voor hem de in 1959 gebouwde kapel van het rooms-katholieke bejaarden-centrum Bloemswaard (Garbialaan 3). Deze platte doos had opzij van het altaar een groot glas-in-loodraam van Theo Forrer. De kapel werd in 2012 gesloopt.

In Amstelveen kwam in 1962 de Heilige-Geestkerk (Haagbeuklaan 3) gereed. Aan deze kerk grenzen een dagkerk, een geheel beglaasde doopkapel en een kerkelijk centrum. Op het kerkplein staat verder een vrijstaande toren. Het tegeltableau op de voorgevel, vervaardigd door de Limburgse kunstenaar en hoogleraar aan de Jan van Eijck Academie,

Afb. 2. De kerk in 1968. Foto Piet Hartemink, collectie Universiteit Groningen.

Huib Levigne (1905-1989), stelt de Heilige Geest voor. Levigne vervaardigde ook de glas-in-loodramen. De buitengevel van de dagkapel bestaat uit een kleurige glaswand waarin twee biechtstoelen zijn verwerkt. In weerwil van een gemeentelijke monumentenstatus bestaan er plannen voor sloop.

Aan de bestaande Schanskerk (Schans 14) in Uithoorn bouwde De Groot een nieuw koor met zijkapel, dat gereed kwam in 1964. Hij koos hier niet voor een modernistische aanpak, maar voor aanpassing aan het bestaande gebouw in meer eigentijdse vormen.

De Heilige-Kruisverheffingskerk in Rotterdam-IJsselmonde (Groene Tuin 21), die 1965-1967 tot stand kwam, werd afgebroken in 1998. De kerkzaal betrof weer een platte doos met opnieuw kleurige glas-in-loodramen en een vrijstaande toren.

Vanwege de westelijke uitbreiding van Alkmaar ontstond de parochie Pius X. In 1968 verrees de definitieve kerk (Hobbemalaan 125) naar ontwerp van De Groot. Naast de platte kerkzaal kwam een vrijstaande toren.

De grote glas-in-loodramen van kunstenaar J. Min bleven na een ingrijpende verbouwing van een deel van de kerk tot Hospice Alkmaar gehandhaafd.

In 1968 kwam in De Kwakel de Johannes-Geboortekerk van J.G. de Groot gereed (Kwakelse Pad 4). Boven het koor van de vierkante kerkzaal rijst een hoge toren op met tegen de beglaasde zijde daarvan een open klokkentoren. De zaal ontvangt zijn daglicht als veel andere kerken van De Groot door kleurige glas-in-loodramen.

In de laatste kerken van De Groot bleven grote glas-in-loodramen achterwege. Ter vervanging van een negentiende-eeuwse kerk bouwde hij in Wognum een nieuwe Sint-Hiëronymus (Kerkstraat 60), die in 1970 tot voltooiing kwam. Voor de kerk staat een vrijstaande, betonnen klokketoren met verticale planken bovenin. In Westerblokker bouwde hij in 1972 in een nieuwbouwwijk een een-

Afb. 3. Het interieur gezien naar het altaar. Foto Piet Hartemink, collectie Universiteit Groningen.

voudige kapel, de Sint-Michael (Plantage 31), opnieuw met een betonnen klokketoren met een houten bekleding bovenin.

Beschrijving

De bakstenen kerk beslaat een rechthoekige plattegrond met de lange zijde aan het kerkplein aan de oostzijde. De ingang bevindt zich in het midden van de lange zijde aan het plein, waardoor de hoofdas van de ingang naar het altaar de kortste afstand in de kerkzaal bestrijkt en de kerk in de breedte juist de meeste ruimte heeft. Dit is een opzet vergelijkbaar met een aantal andere kerkzalen van De Groot. In de periode van de Wederopbouw werden rechthoekige plattegronden vaker in deze richting gebruikt. Bij deze opzet is de gemiddelde afstand van de toehoorder tot het liturgisch centrum het kortst. Rechts op het kerkplein, rechts voor de middenas van de kerk, staat een eenvoudige bakstenen toren met een betonnen, opengewerkte op-

Afb. 4. Het verdwenen altaar in 1968. Foto Piet Hartemink, collectie Universiteit Groningen.

bouw met vierkante galmgaten. Daarin hangen boven elkaar de klokken genaamd Petrus, Johannes en Maria, gegoten te Asten. Aan de zuidzijde grenst aan het plein de bakstenen laagbouw met het parochiecentrum. Aan de twee andere zijden grenst het plein aan een brede straat. Een laag muurtje scheidt het plein van de straat. Oorspronkelijk stonden er op het plein een aantal betonnen bankjes. Kort na de voltooiing van de kerk kwam op het kerkplein het kunstwerk de Mystieke Roos te staan van de Haarlemse kunstenaar Cornelis Leonardus Borst, vervaardigd uit staal op een sokkel van graniet.

Aan het kerkplein grenst de lage entree van de kerk met de ingangen in het midden van een nagenoeg blinde gevel, waarachter zich een zeer brede maar ondiepe entree bevindt. Kort achter deze brede en lage voorgevel gaat

de eigenlijke kerkzaal op. Boven de entree verheft zich een grote glaspartij, die tamelijk diep achter de daklijst en de zijgevels aan weerszijden is aangebracht. Vanaf de voorzijde van de kerkzaal loopt een lessenaarsdak naar achteren af naar de westgevel, waar de kerk een stuk lager is. Drie apsiden of altaarnissen steken hier elk met twee gevels in een hoek uit de westgevel naar buiten. Bij wijze van tegenbeweging met het platte lessenaarsdak lopen de zadeldaken van de altaarnissen juist naar beneden af in tegenovergestelde richting. Hierdoor steken de scherpe toppen van de altaarnissen hoog uit boven de westgevel.

Binnen ontvangt de lage entree nagenoeg geen daglicht, waardoor deze donker blijft. De entree staat in open verbinding met de hoge kerkzaal, waar het daglicht juist rijkelijk naar binnen valt door de enorme vensterpartij aan de voorzijde. Deze beslaat met een lengte van 26 meter de volle breedte van de kerk. Dit overwegend blauwe raam is daarbij 6 meter hoog. De zijgevels van de kerk vertonen schoon metselwerk. Vier stalen balken,

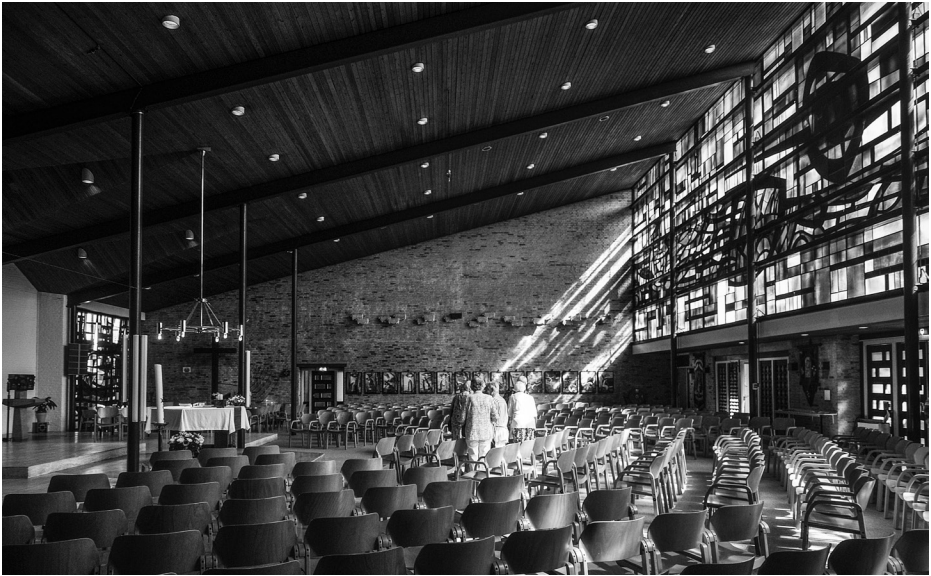
Afb. 5. De westgevel met de altaarnissen.

Foto auteurs.

op enkele plaatsen ondersteund door dunne, stalen kolommen, steunen de met houten deeltjes betimmerde zoldering. De daken van de altaarnissen doen zich binnen voor als steekappen. Aan de binnenzijde vertonen de altaarnissen van begin af aan een witte bepleistering, waar elders in de kerk schoon metselwerk het beeld bepaalt. Aan weerszijden van de drie nissen bevinden zich weer ramen van Egbert Dekkers van 3,75 meter hoogte en 5 meter breedte. Het expressionistische hoofdaltaar met een halfronde onderkant op zware poten maakte later plaats voor een lichter model dat een meer naar voren kwam te staan. De stenen lessenaar die aanvankelijk in de linker nis stond, staat heden achterin de rechter nis, waar oorspronkelijk het doopvont stond, dat eveneens is verplaatst.

De ramen van Egbert Dekkers

De architect J.G. de Groot en de priester en kunstenaar Egbert Dekkers (1908-1983), die

na zijn opleiding aan de Rijksakademie van Beeldende Kunsten in Amsterdam zijn atelier in Moergestel had, lieten zich naar verluidt inspireren door Mariaverschijningen in het Belgische Banneux. De architect gaf de glazen, die werden vervaardigd door atelier Flos in Steyl, een prominente plaats in de kerkzaal, waardoor het gebouw zich in zijn eenvoud als ondergeschikt aan de spectaculaire en veelkleurige glaskunst voordoet. De architectuur brengt de glazen uitdrukkelijk tot zijn recht. Mede vanwege de lichtwerking situeerde De Groot de nissen met het altaar aan de westzijde, zodat het licht in de ochtend rijkelijk door de enorme raampartij van boven de entreezone aan de oostzijde valt. De vensters aan weerszijden van de altaarnissen verbeelden de genadestroom, waaruit rechts de levensboom met edelstenen groeit. Het grote voorraam toont de schepping uit de chaos, met de Geest zwevend boven de wateren. Het schip met het kruis rechts symboliseert de Kerk.

Orgel

Links in de kerk staat sinds 1976 een in 1902

Afb. 6. De kerkzaal met rechts het grote raam boven de entree en links het altaar. Foto auteurs.

voor de Sint-Joseph te Breda gebouwd orgel van de Utrechtse firma Maarschalkerweerd & Zoon. Oorspronkelijk moest het 27 stemmen krijgen, verdeeld over twee kassen. Door geldgebrek kwam er een orgel met slechts tien stemmen (registers) in één kas, verdeeld over twee klavieren en een pedaal. Een Bourdon 16 voet werd via transmissie op het pedaal bespeelbaar gemaakt. Hubert Schreurs van Adema Kerkorgelbouw verplaatste het na de sluiting van de Sint-Josephkerk naar Haarlem, waarbij het een elektrische tractuur kreeg en extra stemmen, waaronder twee op het pedaal.

Conclusie

De monumentale kunst stond in de wederopbouwperiode op grote hoogte en de glaskunst van Egbert van Kessel vormde daarop geen uitzondering. Zijn expressionistische, geabstraheerde voorstellingen domineren de Moeder-van-de-Verlosserkerk. J.G. de Groot

bood in zijn meeste kerken veel gelegenheid tot het aanbrengen van glaskunst, die in die periode een hoogtepunt bereikte. Daarbij wist hij met eenvoudige middelen de heldere ruimte dienstbaar te maken aan de eredienst. De witte altaarnissen met hun steekcapen scheidten de de twee monumentale ramen aan de westzijde en stellen zich daardoor als

Afb. 7, Het grote raam van Egbert van Kessel.

Foto auteurs.

het liturgisch centrum op de voorgrond. De glazen en de architectuur vormen een onlosmakelijk geheel, waarbij het kerkgebouw als drager van deze uitzonderlijke glazen een grote monumentale waarde bezit.